

OSIGURANJE DEPOZITA I SUPERVIZIJA NISU ZAMJENA ZA DOBRU PRAKSU KORPORATIVNOG UPRAVLJANJA U BANKAMA

Marijana Ivanov, Ekonomski fakultet Zagreb, mivanov@efzg.hr
Ante Roncevic, Hrvatska radio televizija, ante.roncevic@hrt.hr
Jurica Simurina, Ekonomski fakultet Zagreb, jsimurina@efzg.hr

SAŽETAK

Svrha rada je ukazati na važnost kvalitetnog korporativnog upravljanja u hrvatskom bankovnom sustavu s obzirom na zabilježene stečajeve dvije male banke u nedavnoj povijesti te nekoliko problematičnih banaka koje su posljednjih godina zbog propusta u sustavima korporativnog upravljanja pobudile pažnju javnosti. Dodatno u radu se analizira prednost postojanja sustava osiguranja depozita i konzervativne supervizije banaka, ali isto tako naglašava i pretjerano oslanjanje javnosti na moć i doseg utjecaja supervizora u sprječavanju propusta unutar pojedinačnih banaka. Posebna pozornost posvećena je pitanju moralnog hazarda u uvjetima osiguranja depozita i to kao s aspekta menadžmenta koji može djelovati protivno interesima vlasnika i deponenata kao ključnih interesnih skupina, a tako i s aspekta ponašanja deponenata koji zaštićeni sustavom osiguranja depozita mogu preferirati držanje štednje kod kreditnih institucija koje nude vrlo visoke kamatnjake ne zahtjevajući pritom i adekvatno upravljanje rizicima od dotične institucije, jer vjeruju da je to briga isključivo supervizora. S druge strane moć i utjecaj supervizora je ipak ograničena, dok eventualni značajni propusti ili prijevare u pojedinim kreditnim institucijama postaju poznati javnosti sa značajnim zakašnjenjem.

1. Uvod

Korporativno upravljanje definira se kao sustav usmjeravanja, nadzora i kontrole koji se uspostavlja odnosima između dioničara, nadzornog odbora i uprave, kao i u odnosima s ostalim interesnim skupinama. Predstavlja strukturu kroz koju su postavljeni ciljevi tvrtke i definirani načini za njihovo ostvarivanje i nadgledanje (Monks and Minow, 2011). Dobro korporativno upravljanje je ono koje potiče nadzorni odbor i upravu u ostvarivanju ciljeva koji su u dugoročnom interesu tvrtke/banke i njenih dioničara, odnosno koje omogućuje učinkovit nadzor i djeluje u pravcu postizanja višeg stupnja povjerenja kao preduvjeta za adekvatno funkcioniranje tržišne ekonomije (BCBS, 2010).

Iako se područje korporativnog upravljanja prvenstveno analizira s aspekta upravljačkih struktura, smisao dobrog korporativnog upravljanja je odgovorno poslovanje i djelovanje sukladno pravima i interesima šireg kruga interesnih skupina –stakeholdera, a ne samo interesno-utjecajnih skupina. To posebno dolazi do izražaja kod banaka jer one predstavljaju svojevrsno javno dobro i neizostavnog financijskog posrednika u financijskom sustavu i funkcioniranju realne ekonomije. Problemi i poremećaji u funkcioniranju pojedinačne banke ili bankovnog sustava stoga nisu samo pitanje od interesa ključnih upravljačkih struktura i menadžmenta u banci, nego se odnose na širi krug interesnih skupina, uključujući deponente, supervizore, državu i društvo u cjelini.

Dobre prakse korporativnog upravljanja sastavni su dio politike upravljanja rizicima banke, politike nagrađivanja, brige o ljudskim resursima i njihovim kompetencijama. Neizostavan su dio organizacijske upravljačke strukture banke te unutarnjih i vanjskih nadzornih mehanizma u svrhu zaštite interesa dioničara te povećanja transparentnosti za potrebe svih investitora na tržištu kapitala. Isto tako, sastavni su dio kontrole upravljanja rizicima banaka radi zaštite interesa deponenata, radi očuvanja financijske stabilnosti i funkcioniranja platnog prometa na mikro i makro razini, kao i zbog niza drugih aktivnosti i odnosa između financijskog i realnog sektora gospodarstva. Zahtjevi za etičnošću, moralom, odgovornošću i profitabilnošću stoga se javljaju kao glavni imperativi opće dobre prakse korporativnog upravljanja, dok se kod banaka kao dodatni zahtjevi javljaju načela očuvanja likvidnosti, stabilnosti i solventnosti svake pojedinačne banke u kratkom i dugom roku.

Praksu dobrog korporativnog upravljanja kod banaka ne mogu zamijeniti sustavi osiguranja depozita iz kojih se dubioze u poslovanju pojedinačnih banaka prebacuju na teret ukupnog financijskog sustava. Isto tako ne može je zamijeniti niti postojanje supervizije i niza aktivnosti prudencijalne regulacije i kontrole jer koliko god su oni efikasni i imaju ovlaštenja i moć, problemi banaka najčešće dolaze iznutra, otkrivaju se s velikim zakašnjenjem i nikada nisu isključivo posljedica nepovoljnih zbivanja u nacionalnom i/ili svjetskom ekonomskom sustavu.

Gledano s aspekta ispunjenja normativnog okvira korporativnog upravljanja u Hrvatskoj, vidljivo je da je pravni i regulatorni okvir korporativnog upravljanja značajno evoluirao tijekom posljednjih dvadeset godina i danas je u normativnom smislu usklađen s najvišim europskim i međunarodnim standardima korporativnog upravljanja. Zakonodavstvo je usvojeno te je izgrađena adekvatna infrastruktura korporativnog upravljanja. Međutim, normativno zadovoljenje uvjeta ne znači da se u praksi ne događaju propusti ili zlorabice. O tome svjedoči otvaranje stečajnih postupaka nad dvije male banke u novijoj povijesti; povremeno nezadovoljavanje ili minimalno zadovoljavanje stopa adekvatnosti kapitala kod nekoliko banaka; kaznene prijave koje su nedavno podignute protiv bivših članova uprave jedne manje banke te ranije protiv bivše uprave jedne srednje banke u državnom vlasništvu; brojne prekršajne prijave koje je ranijih godina podnio supervizor jer pojedine banke nisu adekvatno procjenjivane rizičnost kredita koje su odobravale ili su prikrivale poslovnu povezanost s tvrtkama i pojedincima koje su kreditirale. Narušavanje dobrih praksa korporativnog upravljanja podrazumijeva i uplitanje političkih krugova na donošenje odluka koje se tiču poslovanja i budućnosti pojedinih banaka, kao i različiti oblici moralnog hazarda koji mogu biti više ili manje očiti, a javnosti postaju poznati s velikim odmakom ili tek nakon što se pojave i značajniji problemi.

Mehanizmi korporativnog upravljanja uobičajeno se dijele na unutarnje i vanjske, ali koji iako djeluju zasebno i zasebno se kategoriziraju, u globalu, a posebice kod banaka, predstavljaju zajedničku cjelinu čije dobro funkcioniranje ovisi o koordinaciji ciljeva i djelovanju u zajedničkom interesu. U dualnom modelu korporativnog upravljanja kakav prevladava u bankama i većini tvrtka u Hrvatskoj, temeljne unutarnje mehanizme korporativnog upravljanja čine uprava i nadzorni odbor, odnosno odnosi između interesno-utjecajnih skupina, a u širem smislu naknade članovima uprave i nadzornog odbora, nagrađivanje menadžera, vlasnička koncentracija, točnost i transparentnost financijskog izvještavanja, objavljivanje propisanih i relevantnih informacija za donošenje racionalnih investicijskih odluka sudionika tržišta kapitala i drugo. Vanjske mehanizme korporativnog upravljanja čine tržište za korporativnu kontrolu, zaštita manjinskih dioničara, poslovanje u konkurentnim uvjetima te pravni i drugi regulatorni

okviri, uključujući aktivnosti odluke i prudencijalnu kontrolu koju provode nadzorna tijela (HNB za bankovni sustav u cjelini, HANFA za tržište kapitala).

2. Uloga korporativnog upravljanja

Korporativno upravljanje predstavlja sustav usmjeravanja, nadzora i kontrole koji se uspostavlja odnosima između dioničara, nadzornog odbora i uprave (kao vrhovnog tijela hijerarhijske strukture menadžmenta), a u širem smislu odnosi se na različite strukture interesnih skupina koje u slučaju banaka čine deponenti, supervizija, država i društvo u cjelini.

Ono uključuje načine na koje je uređeno ukupno poslovanje banke, a koji nastavno na smjernice i odluke nadzornog odbora i uprave utječu na širi spektar aktivnosti: od postavljanja korporativnih ciljeva do menadžmenta i provođenja dnevnih operacija, vodeći pri tome računa o odgovornosti prema dioničarima i interesu drugih interesnih skupina (stakeholdersa), a posebno o zaštiti interesa deponentata, transparentnosti poslovanja i korporativnog izvještavanja te o ponašanju koje je u skladu s očekivanjem javnosti da banke posluju na siguran i prihvatljiv način (BCBS, 2010). Pri tome uprava i nadzorni odbor banke imaju primarnu odgovornost za upravljanje, ustroj i organizaciju banke, određivanje ciljeva i strategije poslovanja te definiranje politike rizika, uspostavljanje adekvatnih linija izvještavanja te ispunjavanje funkcija unutarnjih kontrola.

Na navedeo ukazuje i tekst *Stajališta Hrvatske narodne banke o korporativnom upravljanju u bankama* iz 2007. u kojem se ističe se da adekvatno korporativno upravljanje u bankama uključuje jasan organizacijski ustroj s dobro definiranim ovlastima i odgovornostima, djelotvorne postupke utvrđivanja, mjerenja i praćenja rizika te izvještavanja o rizicima kojima je ili kojima bi mogla biti izložena banka, odgovarajuće mehanizme unutarnjih kontrola, razborite administrativne i računovodstvene procedure, udovoljavanje općim zahtjevima transparentnosti, ispunjavanje obveza i odgovornosti prema dioničarima, zaposlenicima i ostalim zainteresiranim stranama te sigurno i stabilno poslovanje i poslovanje u skladu sa zakonima i regulativom.

Pri analizi izgradnje kvalitetnog sustava korporativnog upravljanja tipično se analiziraju sljedeća pitanja (Tipurić, 2006): Koga uprava (menadžment) predstavlja i zašto? Kome su uprava (i menadžeri) odgovorni? Kako je uspostavljen odnos između uprave (menadžera) i vlasnika? Tko kontrolira menadžere i zašto bi ih trebalo kontrolirati? Kakav je sustav nagrađivanja članova nadzornih odbora, uprave i šire strukture menadžera te da li on ovisi o poslovnom rezultatu u kratkom ili kratkom i dugom roku? Kakav je odnos između većinskih i manjinskih vlasnika? Kako su zaštićena prava manjinskih vlasnika? Kakva je transparentnost financijskog izvještavanja i objavljivanja propisanih i drugih relevantnih informacija za potrebe povećanja efikasnosti na financijskom tržištu? Kako je širi krug interesnih skupina (dionika) respektiran pri donošenju ključnih odluka korporacije, posebice kako su uključeni i respektirani zaposlenici? Kako su zaštićena prava svih interesnih skupina i koji se od njihovih interesa uzimaju u obzir? Kako je izražena društvena odgovornost korporacije?

U slučaju banaka to dodatno uključuje odgovornost prema deponentima i društvu u cjelini, a navedeno vrijedi neovisno što su banke tipično u privatnom vlasništvu. Banke predstavljaju svojevrsno javno dobro, a slučaju otvaranja stečajnog postupka osim vlasnika kapitala, teret njihova spašavanja uvijek se nepovoljno odražava na širi krug subjekata, uključujući gubitke uplaćenih premija osiguranja drugih banaka koje sudjeluju u formiranju sredstava fonda

osiguranja depozita, nepovoljne učinke na reputaciju bankovnog sustava u cjelini, efekte na rast kamatnih stopa na depozite i kredite, stvaranje nepovjerenja i straha štediša te gubitke propuštenih prilika za financiranje investicija privatnog ili javnog sektora (Macey and O'Hara, 2003).

Troškovi spašavanja banaka djelomično se mogu prenijeti ili se prenose na porezne obveznike, dok se gubici banaka proizašli iz dijela lošeg kreditnog portfelja odražavaju na visinu kamatnih stopa na kredite i kod dužnika koji uredno otplaćuju svoje obveze, što znači da troškovi prakse neadekvatnog korporativnog upravljanja te neadekvatnog upravljanja rizicima mogu postojati i kod formalno zdravih stabilnih banaka na koje javnost ne usmjerava pažnju, što sve zajedno podrazumijeva značajne ekonomske i društvene troškove koji su veći nego direktni učinci propadanja pojedinačnih banaka o kojima se uobičajeno govori.

Osim tipičnog kreditnog rizika, rizika likvidnosti, kamatnog rizika i slično, poslovanje banaka može karakterizirati i značajna prisutnost operativnog rizika, o čemu govore brojni zabilježeni slučajevi iz svjetske prakse poput rizika prijevara (krađa zaposlenika, pogrešnog izvještavanja o pozicijama, pronevjera novca za račun trećih osoba, prikrivanje izloženosti drugim rizicima), rizika zlouporaba i pogreški u poslovnim aktivnostima (zlouporabe podataka o klijentima, pranje novca, porezna evazija, prekoračenja limita u trgovanju, prekoračenja limita kod kredita koji se odobravaju povezanim osobama, nepoštivanje regulative supervizora) i slično, što u vrlo kratkom roku može uzrokovati značajne i teško nadoknadbive gubitke banke. Međutim, dok su manje krađe i manje prijave zaposlenika neminovni sastavni dio operativnih rizika koje u određenom iznosu treba uzeti obzir kao očekivane, moralni hazard u većem opsegu i različitim razinama poslovne aktivnosti pojedinačne banke predstavlja problem proizašao iz loše prakse korporativnog upravljanja.

Dobre prakse korporativnog upravljanja u kombinaciji s dobrim praksama upravljanja rizicima važne su kako na razini bankovnog sustava u cjelini tako i na razini svake pojedinačne banke, a kako bi se postiglo i zadržalo povjerenje javnosti u bankovni sustav i nesmetano odvijalo funkcioniranje gospodarstva u cjelini. Međutim, dok kreditne institucije navedeno uglavnom promatraju kao ispunjavanje zakonskih uvjeta po pitanju izgradnje korporativne upravljačke strukture i minimalnog propisano korporativnog izvještavanja za potrebe tržišta kapitala, povremeni stečajevi, uhićenja bivših članova uprave pojedinih banaka i aktualni problemi nekoliko banaka u Hrvatskoj tijekom novije povijesti ukazuju da još uvijek postoje propusti u ozbiljnosti shvaćanja uloge dobre prakse korporativnog upravljanja s aspekta zaštite svih interesnih skupina banaka. U praksi se očito katkada zaboravlja da „članovi uprave i članovi nadzornog odbora trebaju imati specifična znanja i vještine te dobro razumjeti svoje uloge u upravljanju i nadzoru nad upravljanjem te moraju razborito procjenjivati i donositi odluke u najboljem interesu banke, njezinih dioničara i ostalih zainteresiranih strana“. Pri tome činjenica da je za imenovanje članova uprave potrebna suglasnost supervizora nipošto ne znači da supervizori uvijek mogu prepoznati namjere moralnog hazarda članova uprave koje se kasnije očituju u poslovanju pojedinih banaka.

Daljnji problem je što javnost polazi od pretpostavke da o stabilnosti poslovanja banaka trebaju brinuti samo supervizori, a tek u manjoj mjeri zahtjeva adekvatno ponašanje od strane uprava kreditnih institucija. S druge strane supervizori praktično očekuju da o adekvatnom upravljanju rizicima i uspostavljanju dobre strukture korporativnog upravljanja prvenstveno brine svaka

banka za sebe, a oni reagiraju kada pojedina banka ne ispunjava propisane minimalne kvantitativne zahtjeve po pitanju upravljanja rizicima ili kada uoče postojanje kriminalnih radnji i predmet u nastavku upućuju na druge institucije. Djelomičan razlog tome je što se banke međusobno značajno razlikuju (s obzirom na veličinu aktive, klijente, spremost na poduzimanje rizika, izvore sredstava, dioničkoj strukturi itd.), što znači da je svaka od njih organizirana na svoj svojstven način, na jedinstven način upravlja rizicima i shvaća ulogu korporativnog upravljanja kao sustava osiguranja interesa svih interesno-upravljačkih i drugih interesnih skupina.

Banke su ugledne institucije koje u normalnim vremenima posluju s visokim profitom (a krasi ih moderne zgrade i visoki poslovni tornjevi vrijedni strahopoštovanja), ali praktično gledajući one nisu ništa drugo nego financijski posrednici koji trguju tuđim novcem pa je opravdano od njih zahtijevati da svim “dobavljačima ključnih inputa” (depozita, kapitala, pozajmljenih sredstava) osiguraju odgovarajući povrat i sigurnost uložених sredstava, vodeći računa o stabilnosti i dugoročnoj održivosti bankovne poslovne aktivnosti koja se u nastavku odvija kroz kreditni ili drugi oblik plasmana prikupljenih sredstava te upravljanje rizicima.

3. Zbog čega su banke specifične

Za razliku od ostalih firmi/korporacija, pasivu bilanca banaka karakterizira relativno nizak kapital u odnosu na ostale obveze te one uobičajeno posluju uz relativno višu razinu financijske poluge. Dodatno, posebice u slučaju većih banaka, karakterizira ih jaz ročne neusklađenosti imovine i obveza prema preostalom dospjeću, gdje „zlatno pravilo“ ne vrijedi za veće banke jer one kratkoročne izvore sredstava mahom koriste za financiranje srednjoročnih i dugoročnih kredita (polazeći od povijesnih podataka o uobičajenoj stabilnosti depozita), a krediti kao manje likvidan oblik imovine čine i preko 60% njihove ukupne aktive. Nasuprot tome, obveze banaka su tipično depoziti, koji neovisno o ugovorenoj ročnosti mogu biti relativno lako povučeni, što u kriznim vremenima naglašava prisutnost veće razine rizika likvidnosti, mjerenog visokim omjerom danih kredita u odnosu na primljene depozite, a o kojem banke relativno malo vode brigu u godinama ekspanzije i optimističnih vjerovanja da će uzlet trajati vječno.

Prema podacima za kraj 2012. omjer danih kredita i primljenih depozita za banke u Hrvatskoj kreće se na prosječnoj razini 98,2% (uzimajući u obzir neto kredite), a što je uvelike pod utjecajem relativno većeg omjera kod velikih banaka na razini 101,1% (odnosi se na šest velikih banaka koje čine 82,2% imovine bankovnog sustava), dok se za tri srednje banke s tržišnim udjelom 9,7% aktive bankovnog sustava omjer danih kredita i depozita kreće na razini od 91,2% (HNB, 2013b). Najniži i manje rizičan omjer danih kredita i primljenih depozita tipično imaju male banke na razini 80%, a što se kao prosječni podatak odnosi na 22 banke sa tržišnim udjelom od 8,2% ukupne aktive bankovnog sustava, koncem 2012. godine. Pri tome kada se govori o hrvatskim bankama svakako treba istaknuti da je navedeni omjer u Hrvatskoj još uvijek niži od nekoliko drugih europskih zemalja usporedivih značajki, što je zasigurno jedan od faktora stabilnosti ukupnog bankovnog sustava kao cjeline te posljedica konzervativne regulacije poslovanja banaka i restriktivnije monetarne politike, zahvaljujući kojima hrvatski bankovni sustav ima i najveću stopu adekvatnosti kapitala (20,6%) u odnosu na ostale europske zemlje. S druge strane, uzimajući u obzir i visoku prisutnost valutno induciranog kreditnog rizika kod značajnog iznosa kredita odobrenih uz valutnu klauzulu, pretjerano spominjanje visoke stopa adekvatnosti kapitala je ponekada nepotrebno, ali svakako ukazuje na odgovorno ponašanje većine banaka da održavaju stopu adekvatnosti na većoj razini od propisanog minimuma 12%.

Godine krize naglašavaju potrebu održavanja veće razine visokolikvidne imovine kako bi banke mogle udovoljiti zahtjevima za povlačenjem depozita njihovih klijenata, a problemi sa likvidnošću se javljaju ako pojedinačna banka nema dovoljno likvidne imovine koju može brzo unovčiti jer je radi povećanja profitabilnosti godinama zanemarivala likvidnost; ako nema osigurane dodatne izvore zaduživanja i pribave likvidnosti od drugih banaka ili joj je zbog lošeg korporativnog upravljanja narušena reputacija i druge banke je ne žele kreditirati neovisno o kamatnjaku koji problematična banka nudi; ako je značajan dio aktive banke zarobljen u kreditima koji po definiciji predstavljaju manje likvidnu imovinu, a posebice ako značajan dio kreditnog portfelja čine loši krediti koji se ne vraćaju u skladu s predviđenom dinamikom i za banku znače izostanak očekivanih priljeva i prihoda. U tom slučaju kreditni rizik potiče probleme s likvidnošću koji u nastavku, u kombinaciji s padom tržišne vrijednosti imovine uz dane obveze, mogu dovesti do nesolventnosti, odnosno trajne nesposobnosti banke da udovolji svojim obvezama.

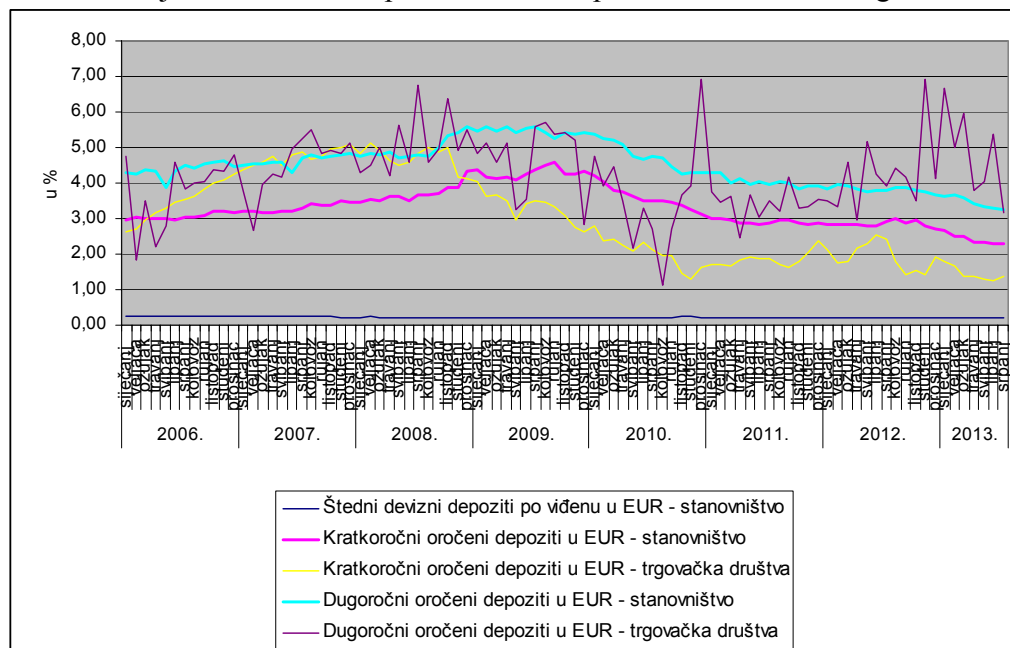
Udar na likvidnost banaka imali smo prilike vidjeti i u Hrvatskoj tijekom kratkotrajne faze povlačenja depozita stanovništva u listopadu 2008. godine (nakon propasti Lehman Brothersa), a nakon kojeg su i tijekom 2009. kamatnjaci na depozite (posebno kunske depozite) dostigli plafon u novijoj povijesti te su se banke visokim kamatnjacima gotovo nadmetale u privlačenju i zadržavanju štediša. Međutim, dok je razdoblje zadnjeg tromjesečja 2008. i 2009. bilo karakteristično po visokim kamatnjacima na štednju kod svih banaka (kao posljedica početka globalne krize, restriktivnije domaće monetarne politike te posebno presušenih jeftinih izvora inozemnog financiranja), kasnija prisutnost vrlo visokih kamatnjaka na oročenu štednju kod pojedinih banaka jasno je ukazala na moguće poremećaje u poslovanju nekoliko od njih.

Tijekom 2011. godine su razlike u objavljenim kamatnjacima na isti rok, valutu i iznos štednje građana (uključen u sustav osiguranja depozita) između stabilnih velikih banaka i nekoliko manjih banaka bile i preko 2 postotna poena, odnosno kretale su se od 2% godišnje do 4% godišnje u slučaju jednomjesečnog kuskog oročenja, te od 2,7% godišnje do 5,5% godišnje kod kuskog oročenja na rok godinu dana, a najviše kamatne stope nudile su banke koje su u kasnijem razdoblju zabilježile stopu adekvatnosti kapitala ispod ili tek nešto više od propisanog minimuma, uključivo i jednu od banaka nad kojom je kasnije otvoren stečajni postupak. U isto vrijeme pojedine banke nudile su promjenjivu kamatnu stopu po dogovoru ovisno o iznosu i roku oročenja, što znači da je ona mogla biti i znatno veća, a što uključuje i drugu banku nad kojom je u novijoj povijesti otvoren stečajni postupak. Značajne razlike u visini kamatnjaka na štednju istih obilježja postoje i danas te se primjera radi objavljeni kamatnjaci za kune na rok oročenja tri mjeseca kreću od 1,7% do 3,7% godišnje kod različitih banaka te od 2,4% godišnje do 5% godišnje u slučaju oročenja štednje građana na tri godine. Pri tome nisu poznate pojedinačne kamatne stope koje se dogovaraju izvan redovnih uvjeta i to kako kod štednje građana u velikim iznosima i na rok od nekoliko godina, tako i u slučaju kamatnjaka na štednju trgovačkih društava i neprofitnih institucija, uključujući i takozvane hibridne depozite koji nisu uključeni u sustav osiguranja depozita.

Pitanje koje navedene razlike potiču jest zašto bi štediša iz sektora građanstva oročio osigurani depozit uz daleko nižu kamatnu stopu kod banaka s stabilnim reputacijskim kapitalom, kada isti iznos osiguranog depozita može oročiti kod druge možda manje stabilne banke uz veće kamate (i nerijetko uz anticipativan obračun kamata). U odgovoru na to pitanje zapravo se krije mogućnost

pojave moralnog hazarda u kojem dobro informirani štediša može ostvariti „besplatni ručak“ držeći osiguranu štednju kod nestabilnih banaka, ako nije upitno da će njegova štednja biti isplaćena iz fonda osiguranja depozita. S druge strane, moguće je postaviti i pitanje koliko stabilne banke profitiraju od vlastitog reputacijskog kapitala, kada svojim štedišama nude daleko manju nominalnu kamatnu stopu na oročenu štednju (na primjer 2% godišnje) od istodobnog prosjeka ostatka tržišta (4,2% godišnje i kada je stopa inflacije 2%, što znači prosječnu realnu kamatnu stopu oko 2,2%). Isto pitanje bi se moglo postaviti i s aspekta naknada kod paketa usluga za vođenje transakcijskih računa i internetskog bankarstva koje su znatno veće kod velikih stabilnih banaka u odnosu na ostatak tržišta, a posebice u komparaciji s problematičnim bankama ili pak drugim bankama koje žele povećati tržišni udio te na taj način animiraju privlačenje novih klijenata.

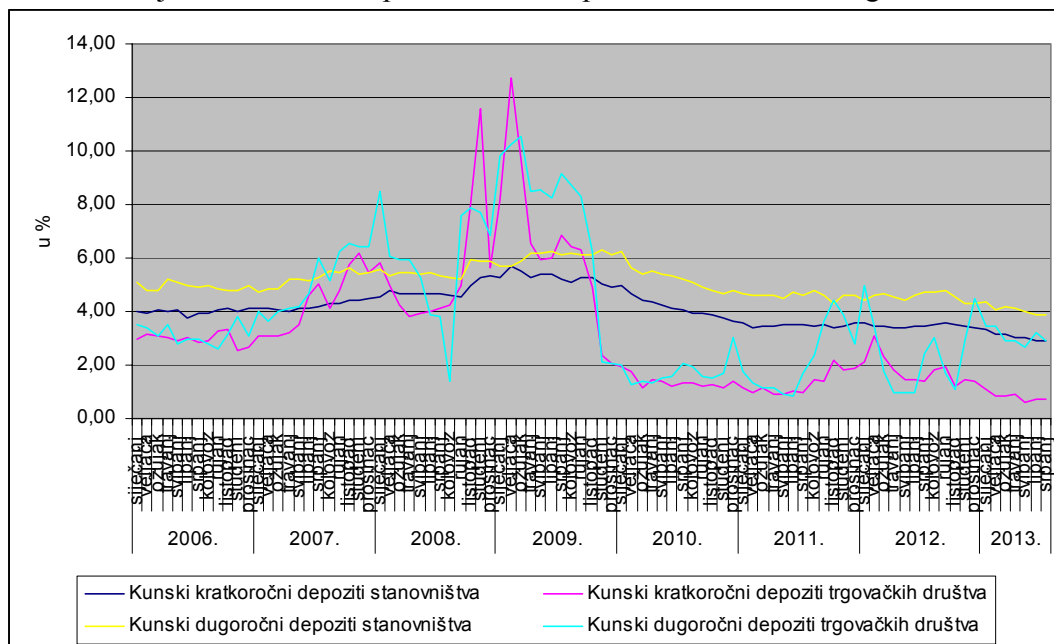
Slika 1: Prosječne kamatne stope na devizne depozite stanovništva i trgovačkih društava

Izvor podataka: HNB

U uvjetima financijske krize ili naznaka nestabilnosti u ekonomskom i/ili financijskom sustavu, nestabilne i manje stabilne banke spremne su plaćati vrlo visoke kamate na štednju duže ročnosti kako bi bile dovoljno atraktivne štedišama ili ih spriječile da prenesu sredstva kod drugih banaka koji bi im se iz bilo kojeg razloga mogli činiti sigurnijom i boljom alternativom. Iako navedeni fenomen tipično dolazi do izražaja kod privlačenja depozita stanovništva, zbog osiguranja depozita koje se ne odnosi na depozite srednjih i velikih poduzeća, borba za dobre klijente kroz visoke kamatnjake na dugoročnu štednju još više dolazi do izražaja kod animiranja privlačenja depozita i klijenata iz sektora trgovačkih društva (vidjeti sliku 1). Međutim, dok je javnost naveliko svjesna da kod državnih obveznica viši kamatnjaci znače i veći rizik, depoziti se smatraju nerizičnim oblikom imovine i ne percipira se u dovoljnoj mjeri činjenica da i kod njih znatno veći kamatnjak od tržišnog prosjeka uvijek znači i znatno veći rizik za vjerovnika.

Slika 2: Prosječne kamatne stope na kunske depozite stanovništva i trgovačkih društava

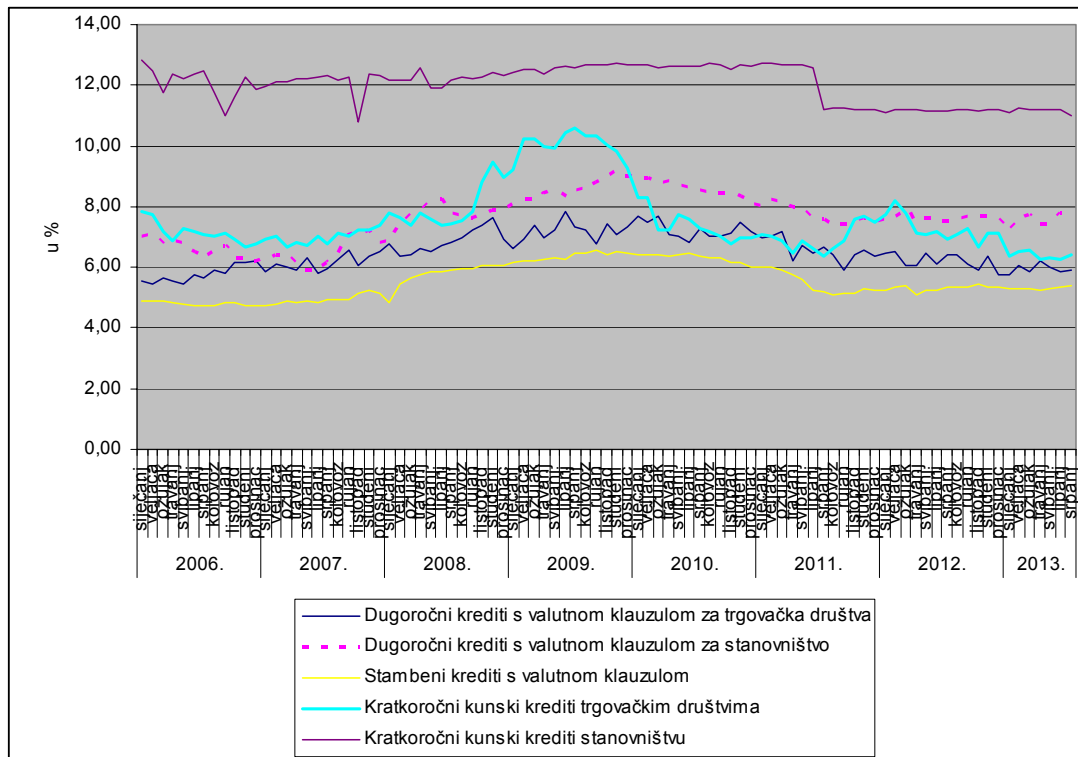
Izvor podataka: HNB

Iako rast kamatnih stopa na depozite javnost doživljava kao pozitivan fenomen (posebno u godinama višeg inflacijskog pritiska i time stvarno nižih realnih kamatnjaka), visoke nominalne kamatne stope na kredite banaka uvijek su predmet kritike i negodovanja u smislu osude orijentacije banaka na povećanje prihoda od kamata, a to se događa čak i onda ako istodobno pada kamatna marža banaka. Daljnje pitanje je što rast i visoke kamatne stope na kredite znače s aspekta rizičnosti kreditnog portfelja i to kako s aspekta postojećih dužnika kojima se uz promjenjive kamatne stope povećava teret otplate, a tako i s aspekta pojedinačne banke koja se zbog toga indirektno izlaže mogućem većem kreditnom riziku (na primjer kao rezultat otpora dužnika prema „samovolji banaka u podizanju kamatnih stopa“). S druge strane novoodobreni natprosječno skupi krediti, kakve upravo odobravaju nedovoljno stabilne banke, povlače pitanje održivosti poslovanja subjekata koji su spremni zadužiti se uz visoku cijenu novca jer je moguće da se radi o lošijim dužnicima koji nisu zadovoljili uvjete za ocjenu kreditne sposobnosti kod stabilnih banaka.

U godinama krize problem visokih kamatnih stopa i rizičnost dužnika posebno dolazi do izražaja kod banaka koje su nedovoljno kapitalizirane, imaju lošiju kvalitetu plasmana i zbog manje tržišne niše i nepovoljnijih konkurentskih uvjeta teže privlače dobre dužnike, dok visokim kamatnim stopama privlače nestabilnu štednju (osjetljivu na promjene kamatnih stopa). Međutim, koliko god takve banke mogu biti statistički beznačajne s aspekta stabilnosti bankovnog sustava, njihovi problemi odražavaju se na cijeli bankovni sustav. Zbog visokih kamatnjaka na oročene depozite kod nestabilnih banaka, ispaštaju i stabilne banke jer se one neovisno o tržišnom udjelu moraju prilagođavati promjenama na tržištu.

Na makroekonomskoj razini takvi učinci su relativno slabo zamjetljivi ako se problemi likvidnosti javljaju kod nekoliko manjih banaka, odnosno nisu karakteristični za velike i srednje banke (na koje se odnosi glavina aktive bankovnog sustava) jer one lakše koriste svoj reputacijski kapital za zadržavanje klijenata, a općenito je i poznata uzrečica da su „velike banke prevelike da propadnu“. No neovisno o tome, visoki kamatnjaci kod nekoliko manjih banaka ipak djeluju na visinu kamatnih stopa koje štedišama nude ostale banke, a isto tako djeluje i na cijenu novca kod višetjednih pozajmica na međubankovnom tržištu, što sve zajedno povećava prosječni trošak financiranja banaka (na primjer nacionalnu referentnu stopu, NRS), a posljedično utječe i na više kamatne stope na aktivu, odnosno cijenu kredita banaka.

Slika 3: Kamatne stope na odabrane kategorije kredita stanovništvu i trgovačkim društvima

Izvor podataka: HNB

U Hrvatskoj je problem borbe za klijente posebno došao do izražaja u vrijeme kada su velikim bankama presušili dotadašnji jeftini izvori financiranja iz inozemstva (ili su postali bitno skuplji), zatim tijekom 2012. zbog povlačenja eurskih depozita većinskih vlasnika te općenito razduživanja prema inozemstvu, a što je sve zajedno tek djelomično nadoknadilo spuštanje stope obvezne rezerve i otpuštanje likvidnosti u bankovni sustav koje je u nekoliko navrata od početka krize provela središnja banka. Međutim, u Hrvatskoj je općepoznato da je središnja banka nesigurni davatelj posljednjeg utočišta jer ako nastupi bilo kakva značajnija deprecijacija domaće valute središnja banka će sterilizirati likvidnost iz sustava (kao u veljači 2009.) kako bi kroz rast potražnje za kunama ojačala domaću valutu (odnosno održala stabilnost deviznog tečaja kune u odnosu na euro). Tako unatoč dobroj likvidnosti bankovnog sustava (barem gledano kroz visinu viškova rezervi) i niskim prosječnim kamatnjacima na međubankovne prekonoćne i druge kratkoročne pozajmice, visoke kamatne stope i danas karakteriziraju kreditne i depozitne poslove

banaka. Osim toga, neovisno što u Hrvatskoj ne djeluje kanal kamatnjaka domaće središnje banke te su nam i dalje više važni kamatnjaci na novčanom tržištu eurozone, visoke kamatne stope na prekonoćne i druge kredite središnje banke imaju barem psihološki efekt na cijenu novca u Hrvatskoj (na primjer višegodišnja kamatna stopa na prekonoćni lombardni kredit na razini blizu 6%), ali i stvarni efekt u smislu špekulativnih očekivanja da li će ili neće središnja banka uskočiti sijanjem likvidnosti u bankovni sustav u slučaju značajnijeg poremećaja. Za hrvatske banke to znači dodatni faktor zbog kojeg trebaju više voditi računa o vlastitoj sigurnosti, stabilnosti i dugoročnom opstanku, što uz adekvatnu praksu upravljanja kreditnim rizikom, rizikom likvidnosti i drugim rizicima naglašava i važnost dobre prakse korporativnog upravljanja te unutarnjih i vanjskih nadzornih mehanizama.

4. Stabilnost i kvaliteta kreditnog portfelja banaka

Posljednjih trinaest godina hrvatski bankovni sustav karakterizira visok stupanj financijske stabilnosti mjerene relativno visokom stopom adekvatnosti kapitala (20,6%), prosječnim Z-indeksom i zadovoljavajućom kvalitetom kredita banaka (u skladu s klasifikacijom rizičnosti 94% svih kredita klasificirano je kao prvoklasni krediti iz skupine A), iz čega je moguće zaključiti da uprave banaka i šire strukture menadžmenta općenito odgovorno obavljaju svoje zadaće. Zdravlje bankovnog sustava također je i rezultat vrlo konzervativne politike HNB-a kao središnje banke i supervizora. Međutim, unatoč općenitoj pozitivnoj slici (koju je na makro razini pod značajnim utjecajem dominantnog tržišnog udjela velikih banaka), u sustavu se povremeno javljaju naznake izoliranih slučajeva nestabilnosti, a što je najčešće vidljivo u grupi malih banaka (ali gdje njihovo posebno isticanje nipošto ne smije zanemariti činjenicu da se u skupini malih banaka nalaze i banke s jako dobrim pokazateljima).

Učinci ekonomske krize i povećanih zahtjeva za rezervacijama banaka odražavaju se na aktualne slabe pokazatelje profitabilnosti za sve banke u Hrvatskoj, ali koji u slučaju velikih i srednjih banaka i dalje uključuju pozitivne vrijednosti profita, dok su kod brojnih malih banaka zabilježeni značajni gubici. Male banke općenito teže zadovoljavaju zahtjeve regulatora i teže konkuriraju u privlačenju i zadržavanju dobrih klijenata u odnosu na velike banke. Dodatno neke od njih su posljednjih godina snažno pogođene negativnim zbivanjima u realnoj sferi gospodarstva a posebno ako su ranije u svojim kreditnim politikama više uključivale kredite poduzetnicima i kućanstvima manje financijske stabilnosti, što sve zajedno uzrokuje da dio malih banaka ima probleme u ispunjavanju kriterija minimalne stope adekvatnosti kapitala ili je ona tek na minimumu.

Godine ekonomske krize tipično podrazumijevaju kvarenje portfelja kredita banaka, jer s odmakom krize sve veći broj dužnika ima problema s urednošću otplate kredita, dok zbog smanjene potražnje i ponude kredita te razduživanja dobrih dužnika, u portfelju banaka izostaje rast novih kredita, a istodobno raste udio ranije odobrenih loših plasmana. Problemi iz realnog sektora tako se prenose na zdravlje bankovnog sustava, dok istodobno smanjena kreditna aktivnost, veća premija rizika i posljedično veće kamatne stope na kredite otežavaju izlazak gospodarstva iz krize.

Tablica 1: Performanse velikih i srednjih banaka u Hrvatskoj

Banka/ konsolidirano ili fragmentirano vlasništvo/ domaće ili stano vlasništvo	Broj članova uprave	Revizor s međunarodnom reputacijom	Stopa adekvatnosti kapitala***	ROA*	ROE**
VELIKE BANKE					
V-Banka1 – konsolidirano vlasništvo - 100% većinsko strano vlasništvo	5	Da.	17.79	1.02%	10.83%
V-Banka2 – konsolidirano vlasništvo - 76% većinsko strano vlasništvo	7	Da.	28.29	1.49%	9.79%
V-Banka3 – konsolidirano vlasništvo - 100% većinsko strano vlasništvo	3	Da.	22.58	0.49%	3.91%
V-Banka4 – konsolidirano vlasništvo - 84% većinsko strano vlasništvo	7	Da.	18.00	1.06%	7.28%
V-Banka5 – konsolidirano vlasništvo - 100% većinsko strano vlasništvo	6	Da.	16.95	0.94%	6.14%
V-Banka6 – konsolidirano vlasništvo - 75% većinsko strano vlasništvo	6	Da.	24.13	1.21%	9.11%
SREDNJE BANKE					
S-Banka7 – fragmentirano vlasništvo domaće državno vlasništvo	4	Da.	14.74	0.55%	7.25%
S-Banka8 – konsolidirano vlasništvo - 100% većinsko strano vlasništvo	4	Da.	16.00	0.95%	8.80%
S-Banka9 – konsolidirano vlasništvo - 100% većinsko strano vlasništvo	5	Da.	20.07	► - 2.09%	► - 12.14%

* zadovoljavajuća razina za bankovnu industriju je 1 ili više; ** profit (gubitak) prije oporezivanja/kapital; *** minimalna razina je 12%

Izvor: www.hnb.hr prema podacima koje dostavljaju i odgovaraju banke (2013)

S tim u svezi uobičajeno se naglašava problem procikličnosti u kreditnim politikama banaka, a koji podrazumijeva da su u uvjetima ekonomske ekspanzije banke sklonije obimnijem kreditiranju koje je do trenutka pojave inflacijskog pritiska uobičajeno popraćeno i nižim kamatnjacima i drugim labavijim uvjetima kreditiranja. Zbog obilja likvidnosti, rasta cijena nekretnina, dionica ili drugih kolaterala pri zaduživanju, višegodišnji prosperitet gospodarstva i rast prihoda dužnika stimuliraju pretjerani optimizam u ocjenama kreditne sposobnosti, dok (zbog problema zaborava ili kratkoročnog ljudskog pamćenja) izbijanje krize izgleda kao gotovo nemoguć ili statistički zanemariv scenarij. U takvim uvjetima, a posebno na kraju uzleta kreditnog ciklusa krediti postaju dostupni i lošijim dužnicima jer na tržištu više nema dovoljno dobrih dužnika ili je većina njih već prezadužena. Takvim zbivanjima svjedočili smo i u Hrvatskoj u godinama snažnog uzleta kreditne aktivnosti banaka od 2003. do 2007. i istodobnog

snažnog rasta cijena nekretnina te inozemnog zaduživanja, koji su u kombinaciji uzrokovali problem prezaduženosti kako stanovništva koje se je uglavnom zaduživalo kod domaćih banaka, tako i poduzeća i države koji su se zaduživali na inozemnim tržištima. Od početka krize do danas portfelj kredita trgovačkim društvima zabilježio je snažan pad kvalitete zbog nesolventnosti i nelikvidnosti sve većeg broja poduzeća, a situacija je tek djelomično bolja kod stanovništva jer sve više kućanstva ima problem otplate kredita, gdje poseban problem predstavljaju krediti odobreni uz valutnu klauzulu u švicarskim francima.

Kvarenje kreditnog portfelja tako je posljedica kako ranijih preoptimističnih kreditnih politika i pohlepe vlasnika i menadžmena za ostvarivanjem što većih profita, dijelom je rezultat svjesne tolerancije uprave i menadžerskih struktura ka izlaganju većim rizicima, a dijelom je posljedica nepredvidivih okolnosti izbijanja duboke globalne krize koja je dovela do poremećaja u funkcioniranju brojnih ranije uspješnih poduzeća i ranije financijski stabilnih kućanstva. Međutim, u slučaju kredita odobrenih uz valutnu klauzulu u švicarskim francima njihov današnji problem zasigurno je povezan i s propustima u upravljanju rizicima banaka, ali i definiranju kreditnih politika koje su u konačnici za banke nepovoljne kako zbog dugoročnog narušavanja njihove reputacije u javnosti, tako iz zbog gubitaka koje ostvaruju kod dugoročnih kredita kod kojih su postojeći dužnici dovedeni u situaciju da ih oni jednostavno ne mogu vraćati.

Tablica 2: Performanse malih banaka u Hrvatskoj

Banka/ konsolidirano ili fragmentirano vlasništvo/domaće ili stano vlasništvo	Broj članova uprave	Revizor s međunarodnom reputacijom	Stopa adekvatnosti kapitala***	ROA*	ROE**
MALE BANKE					
M-Banka10 - konsolidirano vlasništvo - 98% većinsko strano vlasništvo	2	Da.	18.96	0.13%	1.10%
M-Banka11 – konsolidirano vlasništvo - 99% većinsko strano vlasništvo	2		13.33	► - 5.92%	► - 84.00%
M-Banka12 – fragmentirano vlasništvo domaće privatno vlasništvo	2		15.13	0.19%	1.40%
M-Banka13 - ownership consolidated - 100% većinsko strano vlasništvo	2	Da.	21.67	► - 0.46%	► - 2.70%
M-Banka14 - fragmented ownership domaće privatno vlasništvo	2		► 9.80	► - 4.85%	► - 31.00%
M-Banka15 - konsolidirano vlasništvo - 100% domestic state ownership	3		14.30	► - 4.73%	► - 43.80%
M-Banka16 – konsolidirano vlasništvo - 77% domaće privatno vlasništvo	2		14.04	0.62%	11.00%
M-Banka17 – fragmentirano vlasništvo domaće privatno vlasništvo	3	Da.	15.32	0.80%	8.80%

M-Banka18 – fragmentirano vlasništvo domaće privatno vlasništvo	3		14.84	0.24%	2.30%
M-Banka19 - fragmentirano vlasništvo domaće privatno vlasništvo	2		► 10.15	► - 1.43%	► -36.20%
M-Banka20 – konsolidirano vlasništvo - 92% većinsko strano vlasništvo	2	Da.	24.04	► - 4.81%	► -37.10%
M-Banka21 – fragmentirano vlasništvo domaće privatno vlasništvo	3		13.10	0.65%	7.40%
M-Banka22 – fragmented ownership domaće privatno vlasništvo	2		14.25	► - 5.46%	► -114.90%
M-Banka23 consolidated - 99% domaće privatno vlasništvo	2		14.51	► - 1.73%	-14.30%
M-Banka24 – fragmentirano vlasništvo većinsko strano vlasništvo	3	Da.	16.02	0.33%	2.90%
M-Banka25 – fragmentirano vlasništvo većinsko strano vlasništvo	2		29.97	► - 4.50%	► -31.50%
M-Banka26 - consolidated ownership - 85% domaće privatno vlasništvo	2		27.14	0.39%	2.00%
M-Banka27 – fragmentirano vlasništvo domaće privatno vlasništvo	3		16.15	0.44%	3.90%
M-Banka28 – konsolidirano vlasništvo - 85% domaće privatno vlasništvo	2		35.11	0.93%	3.70%
M-Banka29 – fragmentirano vlasništvo većinsko strano vlasništvo	2		93.48	► - 21.64%	► - 26.10%
M-Banka30 – fragmentirano vlasništvo domaće privatno vlasništvo	2		14.19	► - 1.05%	► - 10.90%
M-Banka31 – konsolidirano vlasništvo - 100% većinsko strano vlasništvo	4	Da.	18.24	► - 1.25%	► - 8.80%

* zadovoljavajuća razina za bankovnu industriju je 1 ili više; ** profit (gubitak) prije oporezivanja/kapital; *** minimalna razina je 12%

Izvor: www.hnb.hr prema podacima koje dostavljaju i odgovaraju banke (2013)

U Hrvatskoj je na kvarenje portfelja kredita nekoliko malih banaka djelomično utjecao i svojedobni obvezni upis blagajničkih zapisa koji je, kroz propisivanje dopuštenog rasta plasmana na razini 1% mjesečno za sve banke, direktno i prije početka krize uzrokovao gubitke dobrih klijenata kod nekoliko malih banaka, ako one nisu mogle udovoljiti njihovim kreditnim zahtjevima. Odlaskom dobrih klijenata iz danas problematičnih nekoliko malih banaka započeo je proces njihove borbe za opstanak na tržištu, dok je nedugo potom došlo i do šokova kod ulaganja na domaćem tržištu kapitala, prenošenja efekta stečajeva i problema u poslovanju

poduzeća na banke, a loše korporativno upravljanje i tolerancija rizičnih plasmana zasigurno su bili jedan u nizu faktora koji su doveli do stečaja dvije banke u novijoj povijesti i povremenih problema s održavanjem stope adekvatnosti kapitala kod nekoliko drugih banaka. S druge strane obvezni upis blagajničkih zapisa pozitivno je djelovao na bankovni sustav u cjelini, jer je i prije početka svjetske financijske krize zaustavio daljnji prekomjerni rast plasmana banaka i ograničio pristup kreditima za lošije dužnike u vrijeme kada su dobri dužnici već postali dovoljno zaduženi. Praktično na makro razini je spriječio da previše agresivne kreditne politike banka i težnja njihovih uprava i vlasnika kapitala za rastom profita dovedu do još većeg omjera danih kredita i depozita te još izraženije ročne neusklađenosti imovine i obveza prema preostalom dospjeću.

Sve navedeno naglašava jednu bitnu činjenicu a to je da bankovni sustav u cjelini može biti izuzetno stabilan i zdrav zbog značajnog udjela velikih i više stabilnih banaka, a da se unatoč tome povremeno javljaju šokovi koji se javljaju kod tek nekoliko problematičnih institucija s vrlo niskim tržišnim udjelom. U tom smislu aktualni naglasci na makroprudencijalnu politiku i regulaciju kakve podrazumijeva i Basel III, nipošto ne podrazumijevaju smanjivanje važnosti i uloge mikroprudencijalnog djelovanja i dobre prakse korporativnog upravljanja, jer i naoko beznačajni šokovi mogu rezultirati snažnim lančanim reakcijama.

Naglasak na dobroj praksi korporativnog upravljanja te posebno na adekvatnim internim mehanizmima nadzora stoga su ključni faktor u adekvatnom upravljanju rizicima i odgovornom poslovanju, odnosno jedina su garancija da povjerenje neće biti narušeno. Tim više što je za Hrvatsku kao i ostale europske zemlje tipičan zatvoreni model korporativnog upravljanja sa visokom koncentracijom u vlasničkoj strukturi, uz značajnu ulogu većinskih dioničara koja između ostalog omogućuje i aktivnu kontrolu nad menadžmentom - kao pozitivan, ali i negativan fenomen zbog većeg stupnja netransparentnosti i manje uloge manjinskih vlasnika te ostalih interesnih skupina. Navedenu ulogu internih mehanizama korporativnog upravljanja ne mogu zamijeniti eksterni mehanizmi, u koje ulazi i supervizija, ali čija stvarna uloga ovisi o moći i doseg u njihova utjecaja koji u praksi može biti i znatno manji nego što javnost uobičajeno podrazumijeva.

5. Osiguranje depozita

U skladu s promjenama zakonske regulative osiguranja depozita, u Hrvatskoj su od 1.srpnja 2013. osigurani depoziti jednog vjerovnika u svakoj kreditnoj instituciji do uključivo visine od 100.000,00 eura, neovisno o broju bankovnih računa jednog vjerovnika, njihovim pojedinačnim saldima ili valuti držanja depozita kod iste kreditne institucije.

Kategorija vjerovnika na koje se odnose prava iz sustava osiguranja depozita u Hrvatskoj su prvenstveno građani, odnosno fizičke osobe, mali poduzetnici i neprofitne institucije. Nasuprot tome Zakon o osiguranju depozita izričito definira koji vjerovnici nemaju pravo na obeštećenje, a to su druge kreditne i financijske institucije, anonimni deponenti, trgovačka društva iz kategorije srednjih i velikih obveznika, članovi uprave i nadzornog odbora ili druge osobe koje sudjeluju s najmanje 5% u temeljnom kapitalu pojedinačne kreditne institucije, revizor zadnjih revidiranih financijskih izvješća, kao i vjerovnici koji su s pojedinačnom bankom ugovorili visoku kamatu i pribavili imovinsku korist a koja je prouzročila financijske poteškoće u dotičnoj instituciji.

Dok su sustavom osiguranja osigurani depoziti, a premiju osiguranja plaćaju banke (trošak se jasno kao i svi ostali indirektno prevladuje na njihove klijente), smisao osiguranja je primarno zaštita štediša, odnosno prvenstveno zaštita građana i drugih kategorija „malih“ deponenata u slučaju nastupa značajnog financijskog poremećaja pojedinačne kreditne institucije. Dilema koja se tu javlja je u kojoj mjeri osiguranje depozita predstavlja korist, a u kojoj trošak za društvo i ekonomski sustav? Da li su današnji maksimalni iznosi osiguranih depozita preveliki? Koga zapravo štite takvi veliki iznosi osiguranja depozita – male štediša, velike bogate deponente, loše dužnike koji ne vraćaju kredite, banke ili supervizore ako loše obavljaju posao? I naposljetku, tko to sve plaća u slučaju lošeg scenarija – drugi deponenti u zdravim bankama, dužnici koji u godinama krize plaćaju veće kamate na otplatu kredita, ostale banke koje se ne ponašaju rizično, država i porezni obveznici (eventualno ukoliko fond osiguranja depozita koji pune banke nije dostatan) ili društvo u cjelini kroz negativne učinke na ekonomski rast (i to s kamatama i kroz međugeneracijsku raspodjelu troškova).

Bankroti banaka događali su se namalo puta kroz povijest, što znači da nisu ništa novo niti neočekivano, iako se duboke krize javljaju relativno rijetko pa kroz statističko zanemarivanje i zaborav tijekom vremena izgleda kao da se radi o gotovo nemogućem događaju. Međutim, razlozi bankrota su uglavnom uvijek bili isti – previše rizično ponašanje banka, loši plasmani, prijevare i slično što neko vrijeme može ostati prikriveno izvan spoznaje javnosti ali kada se pojavi i najmanja sumnja (ili vidljivi znakovi) deponenti se tipično ponašaju panično te žele povući štednju iz banaka.

U situaciji postojanja osiguranja depozita manje je vjerojatan juriš na depozite (juriš na banke). Dijelom zato što se deponenti osjećaju sigurno, a dijelom jer su svjesni da je držanje novca kod kuće rizično te da svi deponenti zajedno imaju zajednički interes da se depoziti ne povlače jer dok su oni u bankama i dalje funkcionira platni promet i svi bez problema raspolazu svojom novčanom imovinom. Osim toga i staromodna gotovina neće vječno obavljati funkciju novca, a u nekim zemljama je već danas ograničen najviši iznos transakcije koja se može platiti gotovinom. Kako god, osiguranje depozita je izvrsna stvar po pitanju očuvanja slobodne tržišne utakmice u privlačenju depozita svih banaka na isti način, a posebice u funkciji očuvanja stabilnosti depozita i povjerenja u financijski sustav (Gropp i Vesala, 2004). Međutim, dok se svi tako osjećaju sigurni postoji rizik moralnog hazarda i to kako kod kreditnih institucija tako i kod deponenata pa i loših dužnika koji žele otpis dugova ali ne vode računa da se nasuprot kredita u aktivi bilanca banaka nalaze i njihove obveze na ime prikupljenih depozita. Na navedena i druga pitanja moralnog hazarda ukazuju i *Temeljna načela djelotvornog sustava osiguranja depozita* koja je objavio i Baselski odbor za superviziju banaka (BCSB, 2009) ističući kako su upravo dobro korporativno upravljanje i upravljanje rizicima temeljni mehanizmi da se rizik moralnog hazarda smanji.

Uz postojanje osiguranja depozita, štediša se olako zanose visokim kamatnjacima na štednju koju nude pojedine banke, a upravo su neuobičajeno visoki kamatnjaci na štednju poznati javno objavljeni signal mogućih problema banke. Zaštićeni sustavom osiguranja depozita, deponenti premalo pažnje posvećuju analizi da li je s njihovom bankom sve u redu, čak štoviše prevladalo je i mišljenje da štediša o takvim pitanjima ne trebaju razmišljati. Iako je navedeno djelomično opravdano u slučaju običnih građana (s relativno niskim stupnjem financijske pismenosti) čiji su depoziti uglavnom osigurani, ali upitno je da li se isti se princip razmišljanja može prihvatiti u

slučaju trgovačkih društva uključivo i ona na koje se osiguranje depozita ne odnosi. Osim medijske prozivke na primjer managera javnih poduzeća koja novac čuvaju kod problematičnih banaka (a to postaje poznato tek kada se nad nekom pokrene stečaj), praktično cijelo društvo ne osjeća nikakvu odgovornost po pitanju izbora institucija kojima povjeravaju svoju štednju.

Tablica 3: Depoziti kod kreditnih institucija, depoziti koji podliježu osiguranju i osigurani depoziti (u milijardama kuna i postocima)

Struktura ukupnih depozita kod kreditnih institucija (banaka, štednih banaka i stambenih štedionica) po sektorima

Datum	Ukupni depoziti u kreditnim institucijama	Depoziti fizičkih osoba	Depoziti trgovačkih društava	Depoziti neprofitnih institucija	Depoziti financijskih institucija	Depoziti državnih jedinica
31.12. 2012.	284,4	182,6	43,4	3,6	48,3	6,5

Ukupni i osigurani depoziti u kreditnim institucijama

Datum	Ukupni depoziti	Osigurani depoziti* na dan 31.12.2012. u skladu s tada važećom regulativom do uključivo visine od 400.000,00 kuna po deponentu jedne kreditne institucije	Udio osiguranih depozita u ukupnim depozitima
31.12. 2012.	284,4 (od čega se 278,1 odnosi na banke)	143,7 (od čega se 137,3 odnosi na banke)	50,5% (postotak kod banka 49,4%)

Struktura depozita koji podliježu osiguranju po sektorima

Datum	Depoziti koji podliježu osiguranju u kreditnim institucijama - ukupno	Depoziti fizičkih osoba koji podliježu osiguranju	Depoziti trgovačkih društava koji podliježu osiguranju	Depoziti neprofitnih institucija koji podliježu osiguranju
31.12. 2012.	203,3	182,1	17,6	3,6
	Udio depozita koji podliježu osiguranju u ukupnim depozitima KI	Udio depozita FO koji podliježu osiguranju u ukupnim depozitima FO	Udio depozita TD koji podliježu osiguranju u ukupnim depozitima TD	Udio depozita NI koji podliježu osiguranju u ukupnim depozitima NI
31.12. 2012.	71,5%	99,7%	40,5%	100%

Struktura osiguranih depozita po sektorima

Datum	Osigurani depoziti u kreditnim institucijama	Osigurani depoziti fizičkih osoba	Osigurani depoziti trgovačkih društava	Osigurani depoziti neprofitnih institucija
31.12. 2012.	143,7	136,2	6,2	1,3
	Udio osiguranih depozita u ukupnim depozitima KI	Udio osiguranih depozita FO u ukupnim depozitima FO	Udio osiguranih depozita TD u ukupnim depozitima TD	Udio osiguranih depozita NI u ukupnim depozitima NI
31.12. 2012.	50,5%	74,5%	14,4%	36,4%

Izvor: Državna agencija za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka, Izvješće o stanju ukupnih i

Deponenti su skloni oslanjati se na moć supervizora i njihove mogućnosti i ovlaštenja da otkriju sve rizike i nepravilnosti u kreditnim institucijama. Nasuprot tome manageri kreditnih institucija se upravo zbog postojanja osiguranja depozita mogu ponašati više rizično jer znaju da će njihove gubitke platiti netko drugi, a da građani vjerojatno neće postavljati pitanja o zakonitosti poslovanja i kvaliteti plasmana (Macey i O'Hara, 2003). Upravo suprotno vjerojatnije je da će građani suosjećati s dužnicima koji ne mogu vraćati kredite ne vodeći računa da je vraćanje dospjelih obveza po kreditima nužna pretpostavka za opstojnost njihovih depozita.

U raspravi o osiguranju depozita nameću se i druga pitanja, kao na primjer da li su premije osiguranja depozita i ukupna novčana sredstva fonda osiguranja depozita dostatni za pokriće rizika ukoliko se istodobno otvori stečaj nad većim brojem problematičnih banaka te što ako problematične banke nisu male banke, nego srednje ili velike banke. Drugo potencijalno pitanje je da li se stečajevi nad bankama pokreću uvijek kada za to postoji opravdani razlog ili se takvoj krajnjoj mjeri pristupa tek ako u fondu osiguranja depozita postoji dostatni iznos sredstava za isplatu vjerovnika problematičnih banaka.

Tablica 4: Priljevi i odljevi fonda osiguranja depozita (u milijardama kuna)

STAVKE	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008. 1)	2009.	2010. 2)	2011.	2012.4)
1. Donos iz prethodne godine	0,295	0,237	0,210	0,10	0,02	0,35	0,69	1,29	1,95	2,45	2,60
2. Premije osiguranja depozita 3)	0,36	0,38	0,39	0,29	0,31	0,33	0,35	0,43	0,40	0,43	0,45
3. Ostali priljevi	0,08	0,04	0,3	0,01	0,02	0,03	0,44	0,14	0,12	0,11	0,12
UKUPNO PRILJEVI:	0,74	0,65	0,63	0,41	0,36	0,71	1,48	1,97	2,46	3,00	3,16
1. Isplate osiguranih depozita	0,06	0,05	0,16	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,39	0,08
2. Ostali odljevi	0,44	0,39	0,37	0,39	0,01	0,02	0,19	0,02	0,01	0,00	0,01
UKUPNO ODLJEVI:	0,50	0,44	0,53	0,39	0,01	0,02	0,19	0,02	0,01	0,39	0,08
RAZLIKA PRILJEVA I ODLJEVA = NOVČANI EKVIVALENTI	0,24	0,21	0,10	0,02	0,35	0,69	1,29	1,95	2,45	2,60	3,08

Izvor: Državna agencija za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka

1) Od sredine 1998. godine do 15.10.2008. godine osiguravani su depoziti fizičkih osoba do uključivo visine od 100.000,00 kuna u 100% -tnom iznosu, a od 15.10.2008. godine osigurani iznos je povećan na 400.000,00 kuna.

2) Od 01.01.2010. godine sustav osiguranih depozita uključuje i depozite malih poduzetnika i neprofitnih institucija.

3) Do 2004. godine visina godišnje premijske stope iznosila je 0,8%, od 2005. do 2008. godine 0,5%, u 2009. godini 0,4%, a od 01.01.2010. godine 0,32% na iznos osiguranih depozita.

4) Podaci o priljevima i odljevima fonda osiguranja depozita za 2013. godinu nisu dostupni, što znači da tablica ne uključuje podatke koji se odnose na povećani iznos osiguranih depozita do uključivo 100.000 eura nakon 1.srpnja 2013. godine.

Sve navedeno potvrdila je i europska financijska kriza, uz još jedan dodatan problem međunacionalnih tokova novca i kapitala gdje su pojedina europska gospodarstva i nacionalni sustavi osiguranja premali da bi pokrili sve iznose osiguranih depozita problematičnih kreditnih

institucija (od kojih su mnogi inozemnog porijekla) pa sustav ne može funkcionirati bez solidarne pomoći drugih zemalja članica EU, odnosno zahtjeva stvaranje bankovna unije sa zajedničkim i jedinstvenim sustavom osiguranja depozita i jedinstvenim pravilima ponašanja u bankovnom poslovanju, uključujući i nadzor sistemski važnih banaka od strane ECB-a. Kako će to funkcionirati u budućnosti pokazat će vrijeme, ali time se neće riješiti problem moralnog hazarda i neodgovornog ponašanja subjekata „zaštićenih“ postojanjem sustava osiguranja depozita.

Prema podacima DAB-a u razdoblju od 1998. do kraja 2012. godine ukupne isplaćene obveze po osnovi osiguranih depozita banaka i štedionica u Hrvatskoj iznosile su 4,3 milijarde kuna, od čega se 0,46 milijardi odnosi na isplaćene obveze prema vjerovnicima Credo banke d.d. Split. U slučaju Centar banke d.d. nad kojom je u rujnu 2013. pokrenut stečajni postupak radi se o iznosu oko 0,5 milijardi kuna. Kako se radi o iznosu koji je daleko manji od iznosa raspoloživog novca u fondu za osiguranje depozita, mediji su takvu vijest popratili komentarom da sustav može podnijeti šest istih scenarija, dok sam proces otvaranja stečaja nije popratila panika jer su štediše iz relativno nedavnog slučaja Credo banke d.d. naučili da isplata depozita nije upitna.

6. Zaključak

Gledano s aspekta ispunjenja normativnog okvira korporativnog upravljanja u Hrvatskoj moguće je zaključiti da je on usklađen s najvišim europskim i međunarodnim standardima korporativnog upravljanja. Zakonodavstvo je usvojeno te je izgrađena adekvatna infrastruktura korporativnog upravljanja. Međutim, normativno zadovoljenje uvjeta ne znači da se u praksi ne događaju propusti ili zlouporabe. Ulogu korporativnog upravljanja stoga treba više sagledati s aspekta moralne ekonomije i odgovornog poslovanja sukladno pravima i interesima šireg kruga interesnih skupina – koje kod banaka čine deponenti, supervizori i društvo u cjelini, a ne samo interesno-utjecajne i upravljačke strukture.

Praksu dobrog korporativnog upravljanja kod banaka ne mogu zamijeniti sustavi osiguranja depozita iz kojih se dubioze u poslovanju pojedinačnih banaka prebacuju na teret ukupnog financijskog sustava, a što otvara pitanje kako mogućnosti pojave moralnog hazarda kod kreditnih institucija, tako i pojave moralnog hazarda s aspekta štediša koji zaštićeni sustavom osiguranja depozita manje pažnje posvećuju analizi stabilnosti institucije kojoj povjeravaju svoju štednju te ne prepoznaju ili zanemaruju rizik sadržan u visokim kamatnjacima na štednju duže ročnosti koju im pojedine institucije nude. S obzirom na povremene nestabilnosti koje se posljednjih godina javljaju u bankovnom sustavu Hrvatske, dok je s druge strane bankovni sustav u cjelini vrlo stabilan i dobro kapitaliziran, aktualni naglasci na makroprudencijalnu politiku i regulaciju nipošto ne podrazumijevaju smanjivanje važnosti i uloge mikroprudencijalnog djelovanja, a posebno dobre prakse korporativnog upravljanja, jer naoko beznačajni i isprva izolirani šokovi mogu rezultirati snažnim lančanim reakcijama.

Naglasak na dobroj praksi korporativnog upravljanja te posebno na adekvatnim internim mehanizmima nadzora su ključni faktor u adekvatnom upravljanju rizicima i odgovornom poslovanju, odnosno jedina su garancija da povjerenje neće biti narušeno. Tim više što je za Hrvatsku kao i ostale europske zemlje tipičan zatvoreni model korporativnog upravljanja sa visokom koncentracijom u vlasničkoj strukturi, uz značajnu ulogu većinskih dioničara koja između ostalog omogućuje i aktivnu kontrolu nad menadžmentom - kao pozitivan, ali i negativan

fenomen zbog većeg stupnja netransparentnosti, povećanih mogućnosti zlouporaba i manje uloge manjinskih vlasnika te ostalih interesnih skupina. Navedenu ulogu internih mehanizama korporativnog upravljanja ne mogu zamijeniti eksterni mehanizmi, u koje kod banaka ulazi i supervizija, ali čija stvarna uloga ovisi o moći i dosegu njihova utjecaja koji u praksi može biti i znatno manji nego što javnost uobičajeno podrazumijeva.

Literatura

- BCBS (2009): „Core Principles for Effective Deposit Insurance Systems“, dostupno na <http://www.bis.org/publ/bcbs156.pdf>
- BIS (2010): Principles for Enhancing Corporate Governance, dostupno na: <http://www.bis.org/publ/bcbs176.pdf>.
- DAB (2012) „Izvjješće o stanju ukupnih i osiguranih depozita za obračun premije, dostupno na www.dab.hr
- EBRD Bobrica, A. and Miclaus, P.G. (2007): Corporate Governance for banks in Southeast Europe
- Gropp, R; Vesala J. (2004): Deposit insurance, moral hazard and market monitoring“, WP No.302, ECB
- HNB (2007): „Stajališta Hrvatske narodne banke o korporativnom upravljanju u bankama“, dostupno na www.hnb.hr
- HNB (2013a): Bilten, dostupno na www.hnb.hr.
- HNB (2013b): Bilten o bankama, dostupno na www.hnb.hr.
- HANFA (2012): „Godišnji izvještaj o korporativnom upravljanju izdavatelja čiji su vrijednosni papiri uvršteni na uređeno tržište u Republici Hrvatskoj 2011“, dostupno na www.hanfa.hr.
- OECD (2004) Corporate governance principles, dostupno na http://www.oecd.org/document/49/0,2340,en_2649_37439_31530865_1_1_1_37439,00.html.
- Paces, A (2012) Rethinking Corporate Governance: The Law and Economics of Control Powers, Routledge.
- Tipurić, D. et al., (2008). Korporativno upravljanje, Sinergija, Zagreb.
- Barth, J. R.; Caprio, G., Levine, Jr. & Ross (2013) , Bank Regulation and Supervision in 180 Countries from 1999 to 2011," NBER Working Papers 18733.
- Macey, J. R., O'Hara, M., (2003) The Corporate Governance of Banks, Economic Policy Review, 9 (1), pp. 91–107.
- Monks, R.A.G; Minow, N. (2011) Corporate Governance, Wiley; 5 edition.